

KUR'AN'DA GEÇEN BAZI YASAKLARIN [HARAMLAR] MAHİYETİ ÜZERİNE

Süleyman GEZER*

Özet

Kur'an'da Geçen Bazı Yasakların [Haramlar] Mahiyeti Üzerine

Bu makale Kur'an'da geçen bazı yasakların mahiyeti hakkında bilgiler vermeyi amaçlamaktadır. Genel olarak bakıldığında Kur'an'da haram kılma yetkisi Allah'a aittir. Bu yetki başkalarıyla paylaşılmaz. Bundan dolayı kendilerine birtakım yasaklamalar koyan ve haddi aşan kimseler eleştirilmiştir. Muhatapların davranışlarından dolayı bazı nesnelere ve gıdalara yasaklanmıştır. Bu yasaklar özellikle Yahudilerle ilgilidir. Yasaklamalar muhataba ceza vermeyi, imtihan etmeyi amaçlar. Bazı yasaklar ise dini kimliğin pekiştirilmesini ve diğer dini gruplardan ayrışmayı ifade etmektedir.

Anahtar kelimeler: Haramlar, yasaklar, kimlik ayrışması, ceza vermek.

Abstract

On the Nature of Some Prohibitions (*muharramat*) in the Quran

This article aims to examine the nature of some prohibitions in the Quran. In generally the authority of prohibiting belongs to Allah. This authority doesn't be shared with anybody else. For this reason, people who prohibit something by themselves are criticized in the Quran by exceeding their own authority. Using some objects or eating some foods are forbidden in the history. Especially, those prohibitions are concerned with Jews. The aims of the prohibitions in the Quran are punishing or testing. However some prohibitions aim to strengthen the religious identity of the believers and separate them from other religious groups.

Key words: Haram, prohibition, separating identity, punishment.

1. Giriş

Dinler ve bunların dayandığı kutsal metinler, özünde insanlara doğru ve yanlış olan şeyler hakkında bilgi vermek amacı taşırlar. Bunun yanı sıra söz konusu metinler, insanlara ahlaki yol göstericilik yapmaktadır. Ahlaki ilkeler ve insanların geleceğine ilişkin birtakım bilgilerin yanında, insanların yararına olan bazı yasaklamalar veya serbestlikler de bulunmaktadır. Bu yasaklar için her zaman bir neden aranması söz konusu değildir. Bazı davranışlar ve fiiller herhangi bir nedene bağlı olmaksızın yasaklanabilmektedir. Genel olarak bakıldığında yasaklamaların nedeni, insanlığın temel değerlerinin korunması ve geliştirilmesidir. İçkinin, zinanın, hırsızlığın, adam öldürmenin ve gıybet yapmanın haram kılınması, insanlar arasında ilişkiler bağlamında faydaları bulunan birtakım

* Dr. Ar. Gör., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı.

yasaklardır.

Kutsal Kitaplar, bazı yasaklamaların dışında geldiği toplumun geleneklerini, yaşam biçimlerini -hatta yeme içme alışkanlıklarını- düzenlemeyi amaçlayan, helal ve haramlar koyan ve yeni bir toplum inşâ etme çabasında olan kitaplardır. Buna bağlı olarak Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de, insanları ilgilendiren birtakım yasaklar (haram) ve serbestlikler (helal) bulunmaktadır. Fıkıh usûlünde insan hayatında, hakkında hüküm bulunmayan konular *ibaha* yani helal kapsamında değerlendirilir. İslam hukukçuları bunu "eşyada aslonan *ibaha'dır*" şeklinde formüle etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de yasaklar bir istisna olup bunun dışında kalanlar zaten *ibaha* (helal) şeklinde değerlendirilmektedir.

Genel olarak kabul edilen görüşe göre, dini anlamda bir şeyin haram kılınması, içindeki zarardan dolayıdır.¹ Mesela hırsızlık yapmak, zina yapmak, adam öldürmek, içki içmek, yetimlerin malını haksız yere yemek haramdır; çünkü bu sayılanların yapılması başkasının haklarına bir tecavüzdür ve insanlığın zararına olan durumlardır. Bunların dışında Kur'an'da özellikle bazı yasaklamalar var ki bu yasaklamalar, içinde bulunan fayda ve zarardan daha çok muhatabın imtihan edilmesi ve sözünde durmamasından dolayı ona ceza vermeyi amaçlayan sınırlamalar olarak göze çarpar. Bu yasaklar ise daha çok Ehl-i Kitap, özellikle de İsrailoğulları hakkında yürürlüğe konulan birtakım yasaklardır. İş bu Bu makale sınırları içinde bu yasaklamaların mahiyeti çerçevesinde bazı tespitlerin yapılması ve tarihsel değeri hakkında birtakım bilgiler verilmesi amaçlanmaktadır. Bundan dolayı Kur'an'ın diğer din çevreleriyle ilişkileri önemli gözükmektedir. Özellikle Kur'an'ın kendisini böyle bir kültürel çevrede ortaya koyması ve zaman zaman Ehl-i Kitapla ve müşriklerle sert bir tartışma ortamının varlığı, mesajın şekillenmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

2. Kur'an'ı Kerim'de Yasaklar [Haramlar] ve Kapsamı

Kur'an'ı-Kerim'in yasak anlamında kullandığı kelime "haram", bunun karşılığında kullanılan ise "helal" kelimesidir. Çoğul olarak *hurum* kelimesi kullanılır. Haram kelimesi ise engel olmak, bir şeyin yasak olması, haram kılmak, yasak-

1 İslam hukukçuları genel olarak bir fiilin can, akıl, din, ırz ve malı koruma biçiminde formüle edilen dinin temel amaçlarına zarar vermesini, onun haram kılınmasının temel sebebi ve açıklaması olarak kabul etmişlerdir. Yukarıda sayılanlardan herhangi birine zarar veren fiil ve davranışlar haram kılınmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Ferhat Koca, "Haram", *DİA*, İstanbul 1997, c. 16, s. 101.

lamak, bir fiilin ve davranışın bir kimseye yasak olması, birine saygıda bulunmak anlamlarına gelir. İhram ve ihrama giren kimseyi ifade etmek için yine aynı kökten gelen kelime kullanılır. Yine bu kelime kişiyi bir iş ve davranıştan mahrum bırakmak, haram aylar, Mescid-i Haram, haram belde mânalarında kullanılır. Kur'an-ı Kerim'de aylardan dördünün haram olduğu [*minha erbetu hurum*]² bildirilir. Çünkü Araplar bu aylar girdiği zaman birbirleriyle savaş yapmayı hoş görmezlerdi. Mekke'ye *haramullah* adı verilir ve hem Mekke hem de Medine iki haram bölge olarak zikredilir. Herhangi bir maldan mahrum olma hali veya yoksul kimseler için ise bu kökten gelen *mahrum* kelimesi kullanılır.³ Ayrıca kadının kocasına yasaklanması, kadına namazın yasaklanması, oruçlunun yemeden içmeden mahrum edilmesi aynı kökten gelen kelime ile ifade edilmektedir.⁴

Cahiliye döneminde Araplar, hac yaptıkları zaman üzerlerindeki elbiseleri çıkarıp, haram bölgesine öylece çıplak bir şekilde girerlerdi. Giyilmesi yasaklanan bu elbise için *harîm* kelimesini kullanırlardı.⁵ Yine onlar, sahibinden başkasının kullanamayacağı ve kazı yapma hakkına sahip olamayacağı kuyu için, kuyunun sahibi ve çevresi anlamında *harîmu'l-bi'r* kavramını kullanırlardı. Bu kuyudan ancak sahibi istifade edebilirdi.⁶ Ayrıca evin harîmi anlamında *harîmu'd-dâr* ifadesi de kullanılır.⁷ İsfehânî (ö.502/1109), haram kelimesinin, kendisinden men edilen *el-memnu'u minhu*, yasaklanan şey anlamına geldiğini belirtir. Bu yasak ise çoğu zaman akıl ve din bakımından haram kılınan şey için kullanılır.⁸ Yani haram kılınan nesne ve fiiller bazen içindeki bir zarardan dolayı akıl tarafından haramlığı belli olur; bazen de dinin nasları tarafından haram olduğu ortaya konulur.

Haram ve helal kelimeleri Kur'an'da çok sık kullanılan kavram gruplarının

2 Tevbe, 9/36.

3 Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Meârif, Kahire, ts., c. II, s. 848. "Mallarında dilenen ve yoksul için bir hak vardı." Zâriyât, 51/19.

4 Edward William Lane, *Arabic-English Lexicon*, Librairie du Liban, Beyrut 1968, c. II, s. 553.

5 İbn Manzûr, *age*, c. II, s. 845; Ebû Abdurahmân Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, tahk.: Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Samirâi, Beyrut 1988, c. III, s.222; Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, tahk.: Abdu's-Selâm Muhammed Hârun, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1991, c. II, s. 46.

6 İbn Fâris, *age*, c. II, s. 45.

7 Halil b. Ahmed, *age*, c. III, s. 222.

8 Râğib el-İsfehânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'an*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2001, s. 122

dandır. Bu kelime Kur'an'da çeşitli bağlamlarda geçmektedir. Bunları şöyle sınıflandırmak mümkündür. Bir nesnenin ve bazı davranışların haram kılınması,⁹ ihramlı olmak,¹⁰ haram aylar,¹¹ kutsal mekânlar,¹² bir şeyden mahrum olmak, yoksul olmak,¹³ bazı gıdaların alınması konusunda yasaklar; mesela hayvan ölüsü, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen hayvan,¹⁴ riba'nın yasaklanması,¹⁵ cennetin müşriklere yasak kılınması¹⁶ vb. bağlamlarda kullanılır.

Yasaklardan biri de Hz. Âdem'in cennetteki ağaca yaklaşmamasıyla ilgilidir. Bilindiği gibi Allah, Hz. Âdem ve eşine *"dilediğiniz yerden yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın"* buyurmuştur.¹⁷ Bu yasak konusunda Kur'an'da herhangi bir nedene rastlanmaz; sadece Hz. Âdem'in Allah'ın sözüne uymaması ve şeytan'ın kandırmasından dolayı ağaca yaklaştığı ve avret yerlerinin açıldığından bahsedilir. Bunun sonucu olarak Hz. Âdem cennetten yeryüzüne indirilmiştir. Bu tür yasaklamalar herhangi bir nedene bağlı olmaksızın yasaklanan davranışlardır.

Kur'an'da haram kılma yetkisinin kişilerde olmadığı bu konuda sadece Allah'ın yetkili olduğu belirtilmiştir.¹⁸ Bütün bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere haram kelimesi genellikle nesnelere, şahıslar, mekânlar ve bazı fiiller için kullanılır. Bu verilerden yola çıkarak haram kelimesinin, "menetmek, yasaklamak, bir şeyden yoksun bırakmak, alıkoymak" anlamlarında kullanıldığı söylenebilir.

Haram ve helal kelimesi çok eski bir dil alanına aittir. Bunların tarihi, ayin gereği temizlik ile ilgili olduğu eski Sâmî kültürüne dayanır. Haram yasak,

9 Bakara, 2/173,275; Âl-i İmrân, 3/93; Mâide, 5/72; En'âm, 6/119,143,144,150,151; A'râf, 7/32; Nisâ, 4/160; Mâide, 5/96.

10 Mâide, 5/1,95.

11 Tevbe, 9/5; Bakara, 2/194,217; Mâide, 5/97.

12 Bu terkipler zaman zaman mesjid-i harâm, beytu'l-harâm şeklinde geçer. Bk. Bakara, 2/196,198, 217 vb. İbrahim, 14/37.

13 Zâriyât, 51/19; Vâkıa, 56/67.

14 Bakara, 2/173; Benzer ifadeler için bk. En'âm, 6/145.

15 Bakara, 2/275.

16 Mâide, 5/72.

17 A'râf, 7/ 19-22.

18 En'âm, 6/143,144,150,151; A'râf, 7/32

helal ise bunun zıddı olarak yasak altına alınmamış anlamına gelir. Haram olarak tanımlanan her şey, basitlik dünyasından kesinlikle ayrılarak farklı bir varlık alemine, gerek uluhiyet gerekse temizlik derecesi bakımından kutsiyet alemine yükseltilir. Haram bu anlamda dokunulmazlık kazanan, yanına yaklaşılabilen, kendisiyle temas edilemeyen bir şeydir.¹⁹ Bu kavram bir anlamda ilkel dinlerde görünen totem ve tabu anlayışına benzemektedir. Totem, kendisine dokunulmayan eşya, bitki, hayvan vb. nesnelere olabilmektedir.²⁰

Buna ilave olarak bazı tarihi veri ve mitolojilerden yola çıkılarak bazı hayvan ve nesnelere yasak veya tabu kapsamına alındığı gözlemlenmektedir. İbn Nedim (ö.385/995) Harranîler/Sabiîler hakkında bilgi verirken, senede bir gün domuzları boğazladıklarından, daha sonra ilahlarına domuz kurban ettiklerinden ve bu günde ellerinde bulunan domuz etinden yediklerinden bahseder.²¹ İbn Nedim'in verdiği bu bilgilere bakılırsa, söz konusu günde domuz etlerinden yemelerinin helal, diğer günlerde ise yasak olduğunu göstermektedir.

Kur'an'da domuz etinin yasaklanması konusunda açıkça herhangi bir nedenden söz edilmez. Muhtemelen bu taabbudî bir konudur. Buna rağmen Câhız'ın (ö.255/869) bu konuda yaklaşımı ilginçtir. Câhız Kur'an'da maymunun değil de, domuzun haram kılınmasında nassın illeti başlığı altında bu konuya değinmiştir. Sonradan Hristiyan olan Kabile büyüklerinin, toplumun önde gelenlerinin domuz etini yediklerinden bahsetmektedir. Ona göre domuz etinin besleyici ve lezzetli olması, herkes tarafından tüketilmesine yol açar. Câhız'a göre Kur'an'da domuz etinin haram kılınması bu nedenlerden dolayıdır.²² Görüldüğü gibi domuzun yasaklanması Câhız tarafından kültürel nedenlere bağlanmıştır.

Çoğu zaman domuzun tabiatı gereği pis bir hayvan olması gündeme getirilir. Muhtemelen pis olması yaradılışından gelen bir özelliktir. Çünkü domuzun yapısı gereği sıcak bölgelerde yaşaması zorlaşmaktadır. Bundan dolayı kendi dışkılarıyla serinlemektedir.²³ Vahyin geldiği ortamın sıcak bölgeler oldu-

19 Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, çev.: Selâhattin Ayaz, Pınar Yay., Ankara 1991, s. 316.

20 Tabu ve totem anlayışı için bk. Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara 1993, ss. 49-50.

21 Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Nedîm, *el-Fihrist*, Beyrut 1994, s. 396.

22 Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhız, *Kitabu'l-hayavân*, Abdüselâm Muhammed Hârûn, Mektebetu ve Matbaâtu el-Bâz el-Halebî, Mısır 1966, c. IV, s. 41.

23 Diğer hayvanlara, sığır keçi ve koyunlara nazaran domuzun vücut ısını düzenleme dizgesi

ğu dikkate alınırsa bu yasağın mahiyetine ilişkin bazı sorular gündeme gelebilir.

Usûl-i fıkıhın fiillerin ve nesnelerin mahiyetine ilişkin açıklamaları bu konuda önemlidir. Çünkü usûl-i fıkıhçılar yasakların mahiyetini anlamamıza yardımcı olacak birtakım bilgiler sunmuşlardır. Onlara göre bütün davranış ve fiillerde illet aranması söz konusudur.²⁴ Mesela Ramazan ayında yolculuk yapan kişinin oruç tutmamasına izin verilmesi hükmü için “sıkıntı ve meşakkat” bu anlamda bir illettir. İçki içilmesinin haram kılınmasındaki illet, sarhoşluk vermesidir. Kasten adam öldürmenin haram kılınmasının illeti, adam öldürmenin açık bir zarar olarak görülmesidir.²⁵ Bazen de Kur’an’da bulunan bazı yasaklamalar için herhangi bir neden bulmak zorlaşmaktadır. Mûsa şeriatına göre Yahudiler üzerine konan Cumartesi günü avlanma yasağı bunlardan biridir.²⁶

yetersizdir. Son zamanlarda yapılan araştırmalara göre domuz diğer hayvanlara göre çok az terleyebilen bir hayvandır. Yapılan araştırmalara göre yetişkin domuzlar havanın ısı 320 üzerinde iken doğrudan doğruya güneş ışığına maruz kalırsa ölürlür. Domuzlar kollarının eksikliği ve terleme yeteneksizliğini telafi etmek için domuz derisini dışarıdaki nemle serinletirler. Bunun için nemli ıslak veya temiz çamur içinde yuvarlanmayı tercih ederler. Eğer çamur vb. şeyler bulamazsa kendi derisini kendi idrar ve dışkıyla ıslatır. Ahırlara kapatılan domuzlar 290’ nin altında, dışkılarını uyuyup beslendikleri yerlerin uzağına çıkarırlar. Oysa 290’ nin üzerinde ahırın her tarafına dışkılarını gelişi güzel bırakırlar. Dolayısıyla ısı ne kadar yükselirse onlar da o denli pisleşirler. Çok az bulunan veya hiç bulunmayan bu hayvan hakkında bir yasaklamanın olması üzerinde düşünölmeye değerdir. Bu konuda bk. Marvin Harris, *İnekler, Domuzlar, Savaşlar ve Cadılar*, çev.: M. Fatih Gümüş, İmge Yay., Ankara 1995, ss. 41-42.

24 İlet, hükmün konmasını münasip (uygun) gösteren durum veya bir şeyin kendisine ihtiyaç duyduğu şey anlamında kullanılmıştır. Bk. Sa’duddîn Mes’ûd b. Ömer et-Teftazânî, *Şerhu’l-mekâsid*, Alemlü’l-Kutubi, Beyrut 1989, c. II, s. 77.

25 Bk. Zekiyüddîn Şa’bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulü’l-Fıkh)*, çev.: İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1990, s. 130. Yolcunun oruç tutmaması hakkında gösterilen illet’in sıkıntı ve meşakkat olarak gösterilmesi hükmün konulmasını uygun gösteren durum anlamındadır. Var olup olmadığına açıkça hükmedilmesi ve şahıstan şahsa değişmeyen bir vasıf olmasından dolayı yolculuk illet olarak gösterilmektedir.

26 “Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar cumartesi gününe saygısızlık gösterip haddi aşıyorlardı. Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi, cumartesi tatili yapmadıkları gün de gelmezlerdi. İşte böylece biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk.” A’râf, 7/163. Ayrıca benzer ayetler için bk. Bakara, 2/65; Nisâ, 4/147, 154; Nahl, 16/124. Ayette neden olarak gösterilen durum onların haddi aşmaları ve imtihan edilmeleridir. Bilindiği gibi Yahudiler Cumartesi günü çalışmaz ve avlanmazlardı. Mûsa şeriatına göre İsrailoğulları Sebt günü bütün dünyevi işlerden ve balık avından kaçınmakla yükümlü bulunuyorlardı. Balıklar bu yasak günde muhtemelen rahat hareket etmele-

Özellikle Kur'an'da zikredilen bazı yasaklamalar Ehl-i Kitapla ilişkili olarak geçmektedir. Fıkıhçıların bilgi kaynaklarından biri olan *şer'u men kablena* [bizden öncekilerin kanunu] bu açıdan, bu konuda bazı açılımlar sağlayabilir. Buna göre Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamberin sünnetinde yer almayan hükümlerin, müslümanlar açısından herhangi bir bağlayıcılığı yoktur. Kur'an ve Peygamberin sünnetinde açıklanan hükümler konusunda iki görüş mevcuttur. 1. Müslümanlar açısından mensuh olduğuna dair delil bulunan hükümler için En'am suresinin 145-148 ayetini örnek verirler. Bu bağlamda Hz. Peygamberin "Bana ganimetler helal kılındı. Hâlbuki benden önce hiç kimseye helal kılınmamıştı." ifadesine yer verirler. 2. Diğeri ise, onların Müslümanlar için geçerli olduğuyla ilgili kitaptan veya sünnetten delil bulunan hükümlerdir. Bu konuda orucun farz kılınması hakkındaki ayet örnek verilmektedir.²⁷ Bunların yanı sıra, Kur'an ve Hz. Peygamberin sünnetinde zikredilmesine rağmen Müslümanlara yönelik lehte ve aleyhte herhangi bir yargıda bulunmayan hükümlerde olabilir.²⁸ Bunlar Tevrat'ta "Şunu şunu farz kıldık" şeklinde geçen ifadeler olup, Müslümanlar açısından herhangi bir bağlayıcılığı olmayan hükümlerdir.²⁹

Fiillerin iyi ve kötü olması konusunda yapılan tartışmaların konuyla ilgili olmasından dolayı burada hatırlatılmasında yarar vardır. Kelamcılar fiilleri hüsun ve kubûh bakımından ele alarak tartışmışlardır. Curcânî (ö.816/1414) *hasen/güzel* kelimesini dünyada övgüye, âhirette ise sevaba ilişkin fiiller olarak; *kabih/kötü* kelimesini ise dünyada kötülüğe, âhirette cezaya müstehak şeyler olarak tanımlamıştır.³⁰ Eş'ari'lere göre fiillerin güzellik ve çirkinliği akıl yoluyla değil şeriat yoluyla belirlenir. Bir şeyin güzel ve çirkin olduğunun bilinmesi ancak Allah'ın bildirmesiyle olur. Eş'ari'ler kısaca bir fiilin çirkin ve iyi oluşunun Allah tarafından tayin edildiği konusunda hem fikirdirler. Dolayısıyla bu

rinden dolayı kıyılara akın akın gelirlerdi. Bu durumu balıkçılar, örfü [sebt] değiştirmek için kullanırlardı. Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde geçen böyle tasvirler, hırslarının peşinde koşan, şeriatlarına karşı gelenleri betimlemektedir. Bk. Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev.: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul 1997, s. 306. Fakat böyle bir yasağın gerekçesi açıklanmaz.

27 Bakara, 2/183. Ayetin meâli şöyledir. "Ey iman edenler! Allaha karşı gelmekten sakınmanız için oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı."

28 Bu konuda bk. Şa'bân, *age*, ss. 180-183.

29 Bu konuda şu ayet örnek gösterilebilir. "Onda (Tevrat'ta) üzerlerine şunu yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir..." Mâide, 5/45.

30 Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Curcânî, *Kitâbu't-ta'rîfât*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2000, s. 173.

konuda insanın bir tasarrufu olamaz. Maturidî'ler, fiillerin iyi ve kötü olduklarının aklen bilinebileceği doğrultusunda görüş bildirmişlerdir. Onlara göre, fiillerin sıfatlarından dolayı akıl bunlardaki iyi ve kötüyü anlayıp kavrayabilir.³¹

Mutezîli düşünceye göre, insanların işlemiş olduğu fiiller, bizzat kendi öz varlıklarından mı iyi veya kötüdür yoksa onlar şeriat istediği için mi iyi veya kötüdür? sorusuna verilen cevap aklidir. Yani bir fiilin kötü veya iyi olduğunu ayırt etmek aklın görevidir. Onlara göre bir fiil ilahi vahiy gelmeden önce de iyi ve kötü olabilir. Dolayısıyla fiilin iyi ve kötü oluşu fiilin kendindedir. Fiilin iyilik ve kötülüğü mahiyeti gereğidir.³² Örnek vermek gerekirse, hırsızlık fiilinin kötü oluşu, hırsızlık yapmanın bizatihi kötü olmasıyla ilgili bir şeydir. Aynı zamanda akıl, bu fiilin yapılmasının kötü olduğunu algılayabilecek kapasitededir.³³

3. Yasak ve Otoriter Tanrı İlişkisi

Kur'an-ı Kerim'de Allah, olaylara müdahale eden, onların seyrini değiştiren, elçisine ve inananlara zor durumda kaldıklarında yardım eden, her şeyin kontrolü kendi elinde olan egemen bir güç olarak tasvir edilir. O "*Alemlerin Rabbi ve din gününün sahibidir [melik]*."³⁴ Öte yandan Kur'an, kendi mesajını nüzûl döneminde belirleyici olan birtakım tasavvurlarla sunmaktadır. Levh-i mahfuz, taht, arş, melek [elçi], vb. kavramlar, bu tasavvurun bazı ipuçlarıdır. Kur'an, deyim yerindeyse levhalarda ve sarayın arşivinde çok iyi şekilde korunan ana yazıt [levh-i mahfûz] fermanlar halinde kâinatın Melik'i tarafından hizmetindeki elçiler vasıtasıyla diğer kullarına ulaştırılmıştır.³⁵ Ayrıca Kur'an'ın inzal sürecinde Allah tarihe ve insanlığa müdahale eden durumundadır. Kur'an'a genel olarak bakıldığında Allah'ın mutlak otoritesi hissedilmektedir. Kur'an'da kullanılan diğer ifade biçimleri de yine bu tasavvuru ortaya koymaktadır. Allah "*dilediğini hidayete erdirir,*" "*dilediğini saptırır,*"³⁶ türünden ifadeler bu tasavvu-

31 Bu tartışmalar için bk. İmâmu'l-Haremeyn Abdu'l-Melik el-Cuveynî, *Kitâbu'l-irşâd*, tahk.; Es'ad Temîm, Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, Beyrut 1985, ss. 228-234.

32 Şerafeddin Gölcük, Süleyman Toprak, *Kelam*, Tekin Kitabevi, Konya 1991, ss. 227-229.

33 Abdu'l-Kerîm Zeydan, *el-Vecîz fi usûli'l-fıkh*, Dersâadet, ts., ss. 70-72.

34 Fâtiha, 1/2-4.

35 Mehmet Paçacı, "Kur'an'ın Neliğine Dair", İlahiyat Fakülteleri Tefsir Anabilim Dalı II. Koordinasyon Toplantısı Tebliğ Metinleri, Kayseri 2006., s. 3.

36 Fâtır, 35/8; Şûrâ, 42/13; Müddessir, 84/31.

run öncülleridir. Öyle ki Allah bazen sırf tanrılık gereği yasaklamalar koyabilmektedir. Metafor olsun veya olmasın Hz. Âdem'e konan ağaca yaklaşmama yasağının sırf bu tanrılık gereği olduğu söylenebilir. Yine aynı şekilde Musa şeriatına göre Yahudiler üzerine konan Cumartesi günü avlanma yasağı, buna benzer bir yasak görünümündedir.³⁷

Genelde kutsal kitaplarda, özelde ise Kur'an-ı Kerim'de bazı yasaklamalara ilişkin hükümlere bakıldığı zaman yasaklanan şeyin sebep-sonuç ilişkisi, tamamen imtihan nazariyesine dayandırılmaktadır. Yani Allah bazı toplumları imtihan etmek amacıyla bazı şeylerin yapılmasını veya yenmesini yasaklamaktadır. Bu yasaklama ilişkisinde, zararların ikame edilmesinden söz edilmeyerek sadece haramlıklarından bahsedilmektedir. Hz. Âdem kıssasında -ister bu anlatım sembolik bir anlatım olsun isterse olmasın- Allah'ın birtakım emirlerinin olduğunu görüyoruz. Hz. Âdem'e hitaben "eşin ve sen cennete yerleşin, orada dilediğiniz her şeyden bolca yiyin fakat şu ağaca yaklaşmayın" denilmektedir.³⁸ Buradaki "şu ağaca yaklaşmayın yoksa zalimlerden olursunuz" ifadesiyle Hz. Âdem'in ağaca yaklaşmaması istenmektedir. Niçin yaklaşmayacakları konusunda ise herhangi bir ifade geçmemektedir. Fakat Hz. Âdem şeytanın da kıskırtmasıyla ağaca yaklaşır ve cennetten çıkarılır. Kıssanın tamamı dikkate alındığında Hz. Âdem'in bir şeylerle sınanması söz konusudur. Ağacın ne olduğu hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz fakat yasağın mahiyeti, otoritenin her şeyde söz sahibi olduğunu göstermektedir. Müfessirlerin genel görüşüne göre "yaklaşmayın" ifadesi ağacın meyvesinden yemeyin anlamına gelir.³⁹ Anlaşılan o ki Hz. Âdem ve eşi bu yasağa uymayarak ağacın meyvesinden yemişlerdir.⁴⁰ Burada dikkat edilirse Hz. Âdem'e konulan yasak, bir yiyecek yasağıdır. Rivayetlerde çeşitli meyve ve sebzelerin isimleri sayılmaktadır.⁴¹ Yasağın konulma nedeni hakkında rivayetlerde fazla bir bilgi yoktur. Muhatabı denemek ve Allah'ın kendi otoritesini hissettirmek için bu türden yasakları koymuş olabileceği sonucuna varabiliriz. Çünkü daha önce konan yasaklara baktığımız zaman, Allah sırf tanrılık gereği ve muhatabına işlemiş olduğu fiillerden dolayı ceza

37 Bk. A'râf, 7/163; Bakara, 2/65; Nisâ, 4/147, 154; Nahl, 16/124.

38 Bk. Bakara, 2/35-37.

39 İbn Atiyye el-Endulûsî, *el-Muharreru'l-vecîz fi tefsiri kitâbi'l-aziz*, tahk.: Abdu's-Selâm Abdu's-Şâfi Muhammed, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2001, c. I, s. 127.

40 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*, tahk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Dâru Hicr, Kahire 2001, c. I, s. 556.

41 Taberî, *age*, c. I, ss. 551-556.

vermek amacıyla bazı yasaklamalarda bulunduğu bir gerçektir.

Kur'an'da geçen yasaklama biçimlerine bakıldığı vakit bunları belli başlıklar altında incelemek mümkündür.

4. Ceza Verme Amaçlı Yasaklar

Kur'an-ı Kerim'de diğer din mensuplarıyla, özellikle İsrailoğullarıyla ilgili olarak geçen bazı anlatımlar mevcuttur. Bu anlatımlarda İsrailoğullarının tutum ve davranışlarına yer verilmektedir. Bu davranışların genellikle olumsuz ve kınanmayı gerektiren tutumlar olduğu görülmektedir. Kur'an'ın kronolojik olarak incelenmesi sonucunda Ehl-i Kitapla ilgili, çok sert mücadele ve fikri tartışmaların olduğu göze çarpmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'den öğrendiğimize göre Medineli Yahudiler, Kur'an'da Müslümanlara getirilen bazı yasakların kendilerine getirilen yasaklardan farklılık arzemesinden dolayı itirazda bulunmuşlardır. Kur'an'da Yahudiler üzerinde bazı yasaklamaların mevcut olduğu göze çarpar. Kendilerine getirilen bu yasakların daha önce onlara helal olduğu anlaşılmaktadır. *“Tevrat indirilmeden önce, İsrail'in (Yakub'un) kendisine haram kıldığı dışında, yiyeceklerin hepsi İsrailoğullarına helal idi. De ki: “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Tevratı getirip okuyun.”*⁴² Bu ayette Tevrat indirilmeden önce Hz. Yakub'un kendisine yasakladığı şeyler dışında bütün yiyeceklerin İsrailoğullarına helal olduğu bildirilmektedir. Hz. Yakub'un kendisine haram kıldığı yiyecek konusunda çeşitli rivayetler mevcuttur. Buna göre Hz. Yakub siyatik* hastalığına tutulur ve geceleri ağrılarından dolayı yatamaz hale gelir. Bunun üzerine Allah'a adakta bulunarak en sevdiği yiyeceklerden yememeye yemin eder. Rivayetlere göre en sevdiği yiyecekler kemik iliği, bazı rivayetlerde ise deve eti ve sütüdür. Ayetin devamında bazı Yahudilerin “Allah'ın Tevrat'ta ilik, deve eti ve sütünü haram kıldı” şeklindeki iddialarına bir cevap olarak Tevrat'ı getirip okumaları isteniyordu; çünkü Yahudiler bu yasaklar konusunda Tevrat'la çelişen şeyler söylüyorlardı.⁴³

42 Âl-i İmrân, 3/93.

* Siyatik, bacağın üst tarafında görülen ve ağrıyla ortaya çıkan romatizmal bir hastalık çeşidi olarak tanımlanabilir. Halk arasında sinir romatizması olarak bilinir.

43 Bu konuda gelen çeşitli rivayetler için bk. Taberî, *age.*, c. V, ss. 578-586. Benzer rivayetler için bk. İsmail b. Kesîr ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Mektebetu'l-Menâr, Ürdün 1990, c. I, ss. 335-336.

Tevrat'ta İsrailoğullarına bazı hayvanların yasaklandığı görülmektedir. Mesela, Müslümanlara deve ve tavşan eti helal olmasına rağmen daha önce bunların Yahudilere yasak olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴

Biz, Yahudi olanlara, bütün tırnaklı hayvanları haram kılmıştık. Aynı şekilde biz, sığır ve koyunun -sırtlarının veya bağırsaklarının taşıdığı ya da kemiğe karışan yağlar dışında- iç yağlarını da onlara haram kılmıştık. Bu, isyanları dolayısıyla onlara vermiş olduğumuz cezadır; çünkü biz sözümüze sadığızdır.⁴⁵

Görüldüğü gibi burada iç yağlarının Yahudilere yasak olduğu bildirilmektedir. Müslümanlar açısından geçmişte ve günümüzde böyle bir yasak bulunmaz. Aslında ayette bütün tırnaklı hayvanların Yahudilere haram kılınması, haramların kapsamının çok geniş tutulmasından dolayıdır. Bu yasak balıklar hariç, domuz ve yırtıcı hayvanlarla birlikte tek tırnaklıların, devenin ve bütün kuşların haram kılındığını gösterir. Dolayısıyla ayetten yola çıkarak sığır ve koyun dışındaki bütün tırnaklı hayvanların kendilerine haram kılındığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca sığır ve davar sırtının, bağırsaklarının veya bir kemiğe karışan yağların dışında, iç yağlar da Yahudilere haram kılınmıştır.⁴⁶ Öyle görülüyor ki, bu yasaklar Yahudilere azgınlıkları sebebiyle bir ceza olarak verilmiştir. Çünkü onlar, peygamberleri öldürme, faiz alıp verme, helali haram, haramı helal sayma, insanları hak yolundan sapıtma gibi davranışlarda bulunmuşlardır. Çünkü İsrailoğulları Rablerine vermiş oldukları sözde durmamışlar, Allahın ayetlerini yalanlamışlardır. Daha önce iyi olan bazı yiyecekler, kendilerine gelen Peygamberleri öldürmeleri, Hz. Meryem hakkında ileri geri konuşmaları gibi nedenlerden dolayı bunlara karşılık olarak yasaklanmıştır.⁴⁷ Zaten daha önce Yahudiler üzerine böyle bir yasaklamanın söz konusu olmadığını yine Kur'an bildirmektedir. *“Yahudilerin zulmü sebebiyle, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri, menedildikleri halde faizi almaları ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemeleri yüzünden kendilerine (daha önce) helâl kılınmış bulunan temiz*

44 *Yiyebileceğiniz hayvanlar şunlardır: Sığır, koyun, ve keçi, geyik ve ceylan, ve sığın ve dağ keçisi, ve karaca, ve ahu, ve dağ koyunu, Ve hayvanlar arasında tırnağı yarık, ve tırnağı çatal olan, ve geviş getiren her hayvanı yiyebilirsiniz. Fakat geviş getiren yahut tırnağı yarık olanlardan şunları yemeyeceksiniz. Deve ve tavşan ve kaya porsuğu, çünkü geviş getirirler fakat çatal tırnaklı değildirler. Onlar size murdardır ve domuz, çünkü çatal tırnaklıdır, fakat geviş getirmez; o size murdardır; bunların etinden yemeyeceksiniz ve leşlerine dokunmayacaksınız. Tesniye, 14/4-8.*

45 En'âm, 6/146.

46 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul ts., c. III, ss. 534-535.

47 Taberî, *age.*, c. IV, s. 362.

ve iyi şeyleri onlara haram kıldık ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık."⁴⁸

Ehl-i Tevrat'ın riba yemeye devam etmeleri, insanların mallarını zorla gasp etmeleri, Allahın dini konusunda insanları alıkoymaları gibi nedenlerden dolayı Tevrat'ta helal olan bazı şeyler ceza olsun diye kendilerine haram kılınmıştır.⁴⁹ Yahudilerin büyük günah işlemelerinden dolayı kendilerine daha önce helal olan iyi şeyler, haram kılınmıştır. İbn Ebî Hâtim'in (ö.327/939) İbn Abbas'a dayandırdığı bir rivayete göre haram kılma iki şekilde gerçekleşmiş olabilir. Birincisi, haram olmayan bir şeyi kendilerini zora sokacak şekilde haram kılma- larından dolayı, Allah onlara bunları haram kılmıştır. İkincisi tamamen şer'i bir yolla yani daha önce kendilerine helal iken Allah'ın İsrailoğullarına Tevrat'ta bazı şeyleri haram kılması şekliyle haram kılınmıştır.⁵⁰ "İsrail Oğullarına söyleyip de: Hiçbir yağ, öküz, yahut koyun, yahut keçi yağı yemeyeceksiniz."⁵¹ Yahudilerin ilahi kanunlar karşısında takındıkları alaycı tavır, helali haram, haramı da helal saymaları, kendilerine helal olan bir şeyi yasaklamaya çalışmaları gibi nedenler, kendilerine bazı şeylerin haram kılınmasını gerektirmiştir. Kişilerin keyfine göre haram kılma yetkisinin olmadığı, haram kılma yetkisinin Allaha ait olduğu, çeşitli şekillerde dile getirilmiştir. Adeta, siz şunları şunları haram kılıyorsunuz, işte size bir ceza olarak şunlar haramdır denilmek istenmiştir.

Yukarıdaki yasağa bakılırsa, bu yasağın daha sonraki Müslümanlar hariç tutularak özellikle Yahudiler üzerine konulduğu imâ edilmektedir. Yahudiler üzerine konulan bu yasakların, mahiyeti gereği, içinde bulunan bazı zararlarla bir ilişkisinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Şayet böyle bir zarar bulunmuş olsa idi daha sonra gelen Müslümanlara da söz konusu nesnelere yasak olması gerekirdi. Zaten bunu Kur'an da bildirmektedir. Bu türden yasakları, muhatabın sözünde durmaması ve kötü sayılan birtakım fiilleri işlemelerinden dolayı, Allah tarafından verilen bir ceza olarak değerlendirmek daha uygun bir yaklaşım olacaktır.

48 Nisâ, 4/160-161.

49 Abdurrahmân b. Muhammed. b. İdris er-Râzi ibn Ebî Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm musnedan an Rasulillahi ve's-sahabeti ve't-tabi'in*, tahk.: Es'ad Muhammed et-Tayyîb, Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1997, c. I, ss. 1114-1115.

50 İbn Kesîr, *age*, c. I, s. 521 .

51 Kitâb-ı Mukaddes, Levililer 7/23.

5. Kimliğin Korunması ve Geliştirilmesine Dönük Yasaklar

Dinler belli bir kimlik etrafında şekillenir ve ortaya çıkar. Asabiyetin ve farklı dini grupların bulunması kimliği daha önemli hâle getirmektedir. Mesela İslam'ın geldiği dönemde Kureyş kabilesinin diğer kabilelere karşı açık bir üstünlüğü mevcuttu. Bilindiği gibi Kureyş'in atalarından tevarüs ettiği birtakım sosyal avantajları bulunmaktaydı. Bu özelliklerden birisi, Ka'be gibi önemli bir yere sahip olmalarıdır. Ka'be'ye sahip olmak o dönemde, onlar için bir güvenlik ve diğer kabilelere karşı bir üstünlük sağlıyordu. Arap kabileleri arasında yağmacılık, ticaret kervanına saldırmak, savaş gibi birtakım çekişmelerden dolayı güvenlik sağlanamıyor ve genel bir tedirginliğin varlığı hissediliyordu. Kureyş bunu fırsat bilerek böyle bir durumda biz "Allah'ın haremindeniz" diyorlardı.⁵² Bunu söyleyen kimselerin malına ve canına dokunulmazdı. Kur'an bu duruma işaret etmektedir.⁵³

Çeşitli dini gruplar İslam'ın geldiği ortamda mevcuttu. Bu dini gruplarla İslam yer yer çatışma içine girmiştir. Bu çatışmaların yansımaları Kur'an'da hissedilmektedir. Peygamberin bazı sözleri de bunu teyit etmektedir. "Kim bir topluluğa benzerse onlardandır."⁵⁴ Bu da gösteriyor ki dinler belli bir kimlik ve diğer dinlere karşı farklı bir retorik kullanarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan Kur'an'ın zihni arka planının daha iyi anlaşılabilmesi için ilişkide bulunduğu özellikle Hıristiyan, Yahudi ve müşriklerle ilişkilerin dikkatle incelenmesi gerekir. Bazı yasakların anlaşılabilmesi öyle görünüyor ki, Müslümanların diğer dinsel gruplarla ilişkilerinin anlaşılmasına bağlıdır.

Putperestlik ve buna bağlı bazı inanışlar İslam vahyinin geldiği dönemlerde mevcuttu. Ayrıca Arapların yaşadığı çevre, Ehl-i Kitapla ilişkili olmayı gerektiren bir bölge olmasından dolayı karşılıklı ilişkilerin önemini arttırmıştır.

52 İbn Atiyye, *age*, c. V, s. 525.

53 Kureyş, 106/1-4.

54 Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Dâru'l-Cinân, Beyrut 1988, Kitâbu'l-Libâs, 4. Bazı hadislerde Yahudi ve Hristiyanların selamlama şekilleri eleştirilerek Müslümanların onlara benzememeleri konusunda uyarılmaktadır. Bk. Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmîzî, *es-Sünen*, tahk.: Kemal Yûsuf el-Hût, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1987, Kitâbu'l-İsti'zân, 7. Gelen başka bir haberde dikkat çekicidir: Sahabe'den birisinin "Ey Nebi biz Ehl-i Kitap bir kavmin diyarında bulunuyoruz. Onların kaplarını kullanıp içinde yemek yiyebilir miyiz? sorusu üzerine Peygamberimiz eğer onların kabından başka bir kap bulamazsanız Ehl-i Kitap'ın kabını yıkayıp onun içinde yersiniz" cevabını vermiştir. Abdullah Muhamed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kâhire, h. 1400, Kitâbu'z-Zebâih ve's-Sayd, 10.

Bu ilişkiler ise büyük ölçüde Kur'an'ın ifade ve söylemine yansımıştır. Dinler kendilerini belli bir kimlik ve söylem olarak ortaya koymalarından dolayı, yer yer diğer dini gruplarla çatışma içine girmiştir. Çeşitli tanrılara tapmanın yaygın olduğu bir dönemde, Kur'an tevhide vurgu yapmış,⁵⁵ bu bağlamda kendini diğer dini gruplardan ayırmıştır. Mesela, Kur'an ayetlerinde belli davranışların Müslümanlar tarafından yapılmasının haram kılınması, yukarıda bahsedilen karşıtlıkla ilgilidir. Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanın etinden yemek, Müslümanlar açısından haram olarak telakki edilir.⁵⁶ Müşrikler, ilahlarına yakın olmak için kurban olarak kestikleri hayvanların başında sesli olarak ilahlarının adlarını zikrederler ve bununla onlara yaklaşmayı temenni ederlerdi.⁵⁷ İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre müşrikler putları adına [evsan ve ensab] kurban keserlerdi. Bu esnada kurbanla ne kastedildiğini, kim adına kesildiğini yüksek sesle bağırarak söylerlerdi. Bundan dolayı kurbanın kim adına ve hangi niyetle kesildiği, haram kılınmasının illeti olarak gösterilmiştir.⁵⁸ Hatta Ali b. Ebî Tâlib, Ğalib Ebû'l-Ferezdek isimli şahsın kesmiş olduğu kurbanın başka bir niyetle kesilmiş olduğunu düşünerek insanları bundan menetmiştir. Bir başka habere göre, Hasan b. Ebû'l-Hasen'e putları için düğün yapan ve bunlar adına deve kurban eden zengin bir kadın hakkında soru sorulunca, putları için kurban kestiğini belirterek, kesmiş olduğu kurbandan yenilmesinin helal olmadığını söylemiştir.⁵⁹ Bunlara ek olarak, daha önce bahsettiğimiz gibi domuzun haram kılınması, bu kimlik ayrışmasıyla yakından ilgili olduğu söylenebilir.⁶⁰

Aslında bu türden yasakların içeriğinde, illet olarak gösterilebilecek herhangi bir zarar veya fayda bulunmamaktadır. Kur'an, geldiği toplumu diğer kimliklerden ayırarak tevhit eksenli bir kimlik etrafında toplamayı amaçlamaktadır. Bundan dolayı Müslümanları her türlü şirkten uzak tutmayı amaçlamaktaydı. Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar, aslına bakılırsa maddi anlamda pis değildir. Onlar kimlik kazanma ve manevi anlamda pis kategorisine

55 "De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur." İhlas, 112/1-4.

56 En'âm, 6/145; Bakara, 2/173;

57 Taberî, *age*, c. III, s. 55.

58 Muhammed b. Ahmet b. el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, tahk.:Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2006, c. III, s. 33; İbn Atiye, *age*, c. I, s. 240.

59 Kurtubi, *age*, c. III, ss. 33-34.

60 Câhız, *age*, c. IV, s. 41.

girmeleri bakımından yasaktır ve bundan dolayı haram kılınmışlardır. İzutsu'nun da belirttiği gibi *rics*, tabiatı gereği pis, *neces* ise akıl ve hukuk bakımında pis anlamına gelir.⁶¹ Hz. Ömer'in müslüman oluşuyla ilgili olarak anlatılan rivayetlerde, kız kardeşinden okunan Kur'an sayfalarını istediğinde, kız kardeşinin "Sen şirk koşmandan dolayı pissin, ona ancak temiz olanlar dokunabilir" demesi üzerine Hz. Ömer'in yıkanıp da sonra sahifeyi eline almasında bu türden bir anlayışın hâkim olduğu görülür.⁶² Kur'an'da müşrikler için "pis" kelimesinin kullanılması manevi anlamda pis olmayı ifade ettiği söylenebilir. "Ey iman edenler müşrikler pisliktir (*neces*), artık bu yıllarından sonra Mescid-i Harâma yaklaşmasınlar..."⁶³ Ayetinde geçen *neces* kelimesi, her ne kadar müşriklerin yıkanmalarından dolayı cenabet olarak te'vil edilse de⁶⁴ başka bir referans alanına ait olmaları bakımından pis olarak betimlenmeleri daha muhtemeldir. Hasan el Basri'nin "Müşriklerle kim tokalaşırsa abdest alsın"⁶⁵ sözü yine aynı şekilde bir kimlik ayrışmasına işaret olarak yorumlanabilir.

6. Sonuç

Kur'an-ı Kerim'de haram kılınan bazı nesne ve davranışlara bakıldığında zaman onların yasaklanma nedenlerinin her zaman bir zarar ve faydadan dolayı olmadığı görülür. Bazı yasaklamalar tamamen Allah'ın kendi yetkisi altındadır. Yasaklamaların sebebi ise muhatabın sözünde durmaması ve haddi aşmasındandır. Özellikle Yahudiler, kendilerine birtakım haramlar ihdas etmişlerdi. Hiçbir mesnedi olmayan bu haramlara şiddetle karşı çıkmış ve onlara bir ceza olarak yasaklamaların dozu ve mahiyeti arttırılmıştır. Deyim yerindeyse Allah, otoritesini başkalarıyla paylaşmak istememektedir. Haram kılma yetkisini kendinde toplamaktadır. Öyle ki yasaklama yetkisi tamamen Tanrı'nın otoritesine dayanmaktadır. Bu durum önerme olarak ortaya konulduğu takdirde "Bir şey Allah öyle istediği için haramdır" veya "haramdır, çünkü Allah böyle istemektedir" şeklinde özetlenebilir. Varılan bu sonuçlara bazı Kur'an ayetleri destek vermektedir.

61 Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, s. 316.

62 Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm Eyyub el-Himyerî, *es-Siretü'n-Nebeviye*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, tahk.: Suheyl Zukkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992, s. 231

63 Tevbe, 9/28.

64 Taberî, *age*, c. XI, s. 397.

65 İbn Atiyye, *age*, c. III, s. 20; Taberî, *age*, c. XI, s. 399.

Haram kılma, zaman zaman muhatabı imtihan etme, muhataba ceza verme -muhatabın sözünde durmaması, haddi aşması, yasaklar konusunda tecavüz-kâr davranması, yasakların yerlerini değiştirmesi vb. nedenler- biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bazen de yasakların, putperestliğin hâkim olduğu bir ortamda İslam kimliğinin inşâ edilmesine ve korunmasına dönük olarak gerçekleştiği söylenebilir.

Kaynakça

- el-Buhârî, Abdullah Muhhamed b. İsmâil, *el-Câmiu's-sahîh*, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kâhire, h. 1400.
- el-Câhîz, Ebû Osman Amr b. Bahr, *Kitâbu'l-hayavân*, Abdüselâm Muhammed Hârun, Mektebetü ve Matbaâtu el-Bâz el-Halebî, Mısır 1966.
- el-Curcânî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Kitâbu't-ta'rîfât*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2000.
- el-Cuveynî, İmâmü'l-Haremeyn Abdu'l-Melik, *Kitâbu'l-irşâd*, tahk.; Es'ad Temîm, Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, Beyrut 1985.
- el-Endulûsî, İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-vecîz fi tefsiri kitâbi'l-aziz*, tahk.: Abdu's-Selâm Abdu'ş-Şâfi Muhammed, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2001.
- el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmet b. el-Ensârî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, tahk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2006.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, çev.: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul 1997.
- es-Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as *Sunenu Ebî Dâvûd*, Dâru'l-Cinân, Beyrut 1988.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*, tahk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Dâru Hicr, Kahire 2001.
- et-Teftazânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer, *Şerhu'l-mekâsîd*, Alemu'l-Kutubi, Beyrut 1989
- et-Tirmîzî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, tahk.: Kemal Yûsuf el-Hût, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.
- Gölcük, Şerafeddin-Toprak, Süleyman, *Kelam*, Tekin Kitabevi, Konya 1991.
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahmân, *Kitâbu'l-ayn*, tahk.: Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Samiraî, Beyrut 1988.
- Haris, Marvin, *İnekler, Domuzlar, Savaşlar ve Cadılar*, çev.: M. Fatih Gümüş, İmge Yay., Ankara 1995,
- İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahmân b. Muhammed. b. İdris er-Râzi, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm musnedan an Rasulillahi ve's-sahabeti ve't-tabi'in*, tahk.: Es'ad Muhammed et-Tayyîb, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1997.
- İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyâ, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, tahk.: Abdu's-Selâm Muhammed Hârun, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1991.
- İbn Hişâm Ebû Muhammed Abdulmelik Eyyub el-Himyerî, *es-Siretü'n-Nebeviye*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, tahk.: Suheyl Zukkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992.
- İbn Kesîr, İsmâil ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Mektebetü'l-Menâr, Ürdün 1990.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Meârif, Kahire, ts.
- İbn Nedîm, Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk, *el-Fihrist*, Beyrut 1994.
- İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, çev.: Selâhattin Ayaz, Pinar Yay., Ankara 1991.
- Koca, Ferhat, "Haram", *DİA*, İstanbul 1997, c. 16.
- Lane, Edward William, *Arabic-English Lexicon*, Librairie du Liban, Beyrut 1968.
- Paçacı, Mehmet, "Kur'an'ın Neliğine Dair", *İlahiyat Fakülteleri Tefsir Anabilim Dalı II. Koordinasyon Toplantısı Tebliğ Metinleri*, Kayseri 2006.
- Râğîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'an*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2001.

- Şa'bân, Zekiyüddîn, *İslam Hukuk İlminin Esasları, (Usulü'l-Fıkh)*, çev.: İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1990.
- Tümer, Günay -Küçük Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara 1993.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul ts.
- Zeydan, Abdu'l-Kerîm, *el-Vecîz fi usûli'l-fıkh*, Dersaâdet, ts.